

Cisterciácké kláštery v Čechách

- Nejstarší kláštery ještě za života sv. Bernarda
- 1142-1145 Sedlec
- **Plasy**
- Pomuk

Před 1184 Hradiště nad Jizerou

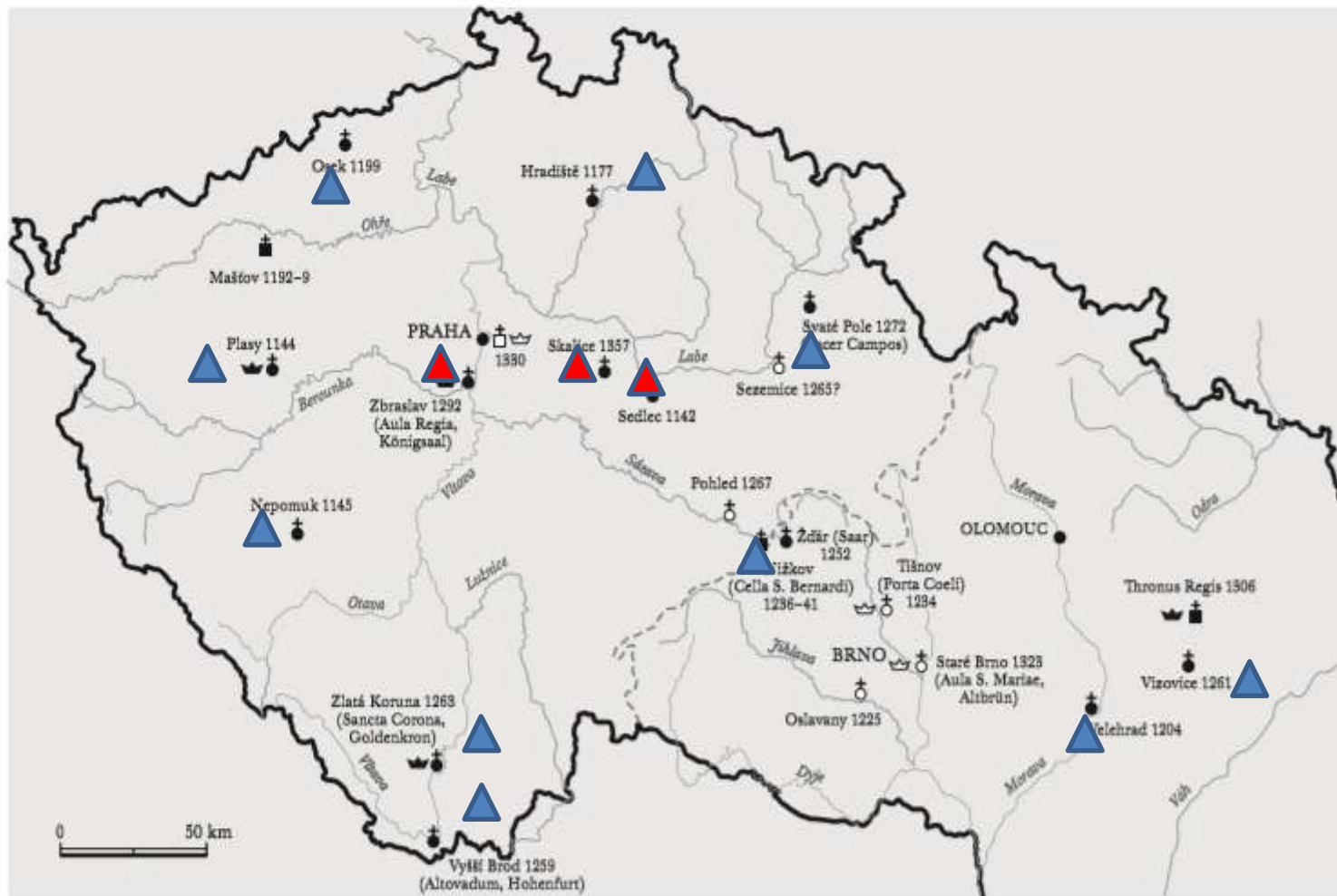
cca 1198 Osek

1204 **Velehrad**

- 1252 Žďár (nad Sázavou)
- 1259 Vyšší Brod
- 1261 Vizovice
- 1263 **Zlatá Koruna**
- 1272 Svaté Pole

- 1292 **Zbraslav**

- 1357 Skalice

[48] České a moravské cistercké kláštery.

- 40. léta 12.st. 3 kláštery
- Nový módní řád, vliv Bernarda z Clairvaux

- 70. léta 12. st.- 70. léta 13.st. 10 klášterů, většina ve 2. pol. 13. století
- Souvislost s osídlováním Čech a Moravy
- Teritorializace šlechty (Osek, Hradiště, Vyšší Brod, Žďár, Svaté Pole (?), Vizovice) Sleduje postup kolonizace v Čechách
- Panovnické zájmy Plasy, Pomuk (?), Velehrad, Zlatá Koruna
- Nositelem kolonizačního poslání – Zlatá Koruna

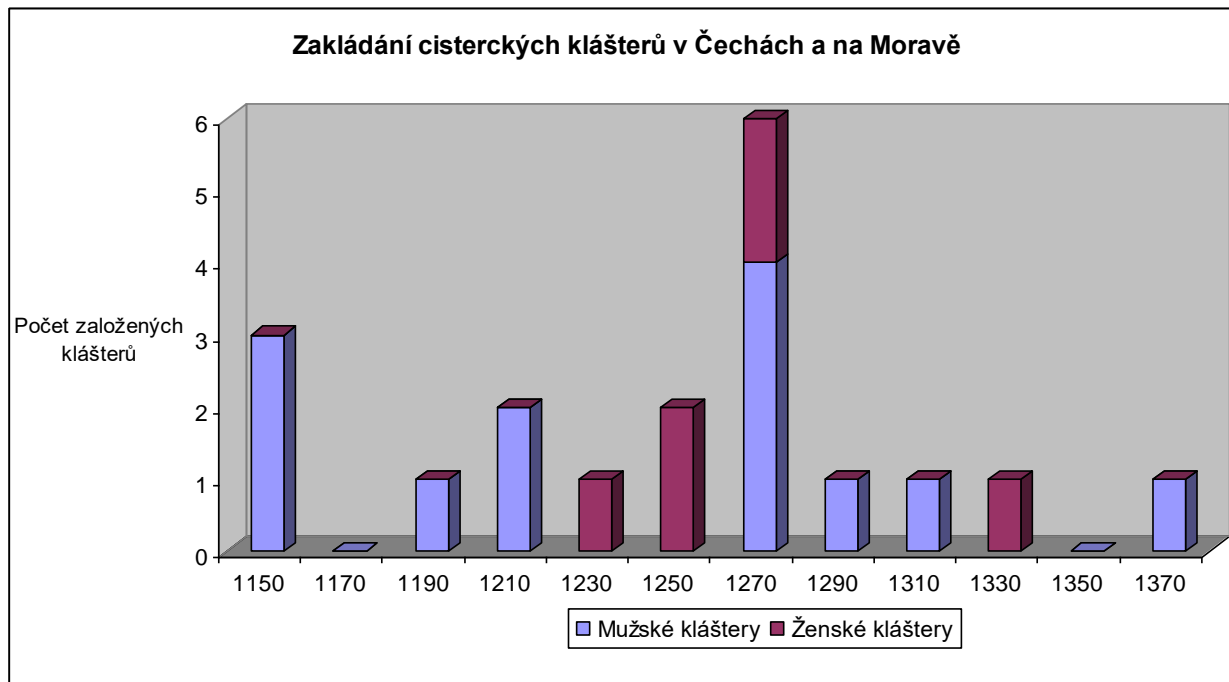
Kláštery založené v souvislosti s osídlováním Čech a Moravy

[48] České a moravské cistercké kláštery.

- Zbraslav 1292
- Skalice 1357
- Osobní zbožnost (Zbraslav), blízký vztah k cisterciákům (Skalice).

Doba zakládání 1142-1357

Důvody založení

1. Zbožnost - *pro větší slávu Boží a na počest Panny Marie*
2. Pro spásu duší fundátora a členů jeho rodiny. Výslovně uvedeno v zakládací listině kláštera sedleckého, plaského, zlatokorunského, zbraslavského, a skalického.
3. Klášter jako rodové pohřebiště - Pomuk (?), Hradiště, Osek, Vyšší Brod, Žďár, Velehrad, Zbraslav
Memoria
4. Prestiž - jen nejpřednější rody si mohly fundaci dovolit.
Imitatio regni
5. Teritorializace šlechty- klášter jako součást panství
6. Duchovní a intelektuální centrum

Důvody založení

7. Pozemkový majetek držený klášterem se nedostal do vlastnictví šlechty) - významné pro panovníky, kteří tak bránili některá území, aby se nedostala do rukou šlechty (v Plasy, Velehrad, Zlatá Koruna); navíc si zakladatel si do budoucna udržoval vliv na majetek své fundace.
8. Kolonizační role budoucího kláštera.
9. Politický
Založení kláštera a následný rozvoj jeho pozemkové držby mohl vést k územnímu záboru a někdy i ke změně hranice (Zwettl- Vitorazsko;
10. Specifické důvody (např. Přemysl Otakar II. napojení Zlaté Koruny na Heiligenkreuz jako manifestace nástupnictví po Babenbercích; Václav II.- Zbraslav).

Zakladatelé

- Šlechta 7 Sedlec, Osek, Hradiště, Vyšší Brod, Žďár, Svaté Pole (?), Vizovice
- Panovník 6 Plasy, Velehrad, Zlatá Koruna, Zbraslav
- Církevní hodnostář 1 Skalice
- Pomuk-Přemyslovec?

Šlechtická založení

Členové nejvýznamnějších šlechtických rodin

Hradští správci, držitelé dvorských úřadů

Miroslav, zakladatel sedleckého kláštera je prameny označen *quidam de primatibus Boemiae*

Markvartici (Hradiště), Hrabšici (Osek) – nejvyšší komorník Slávek

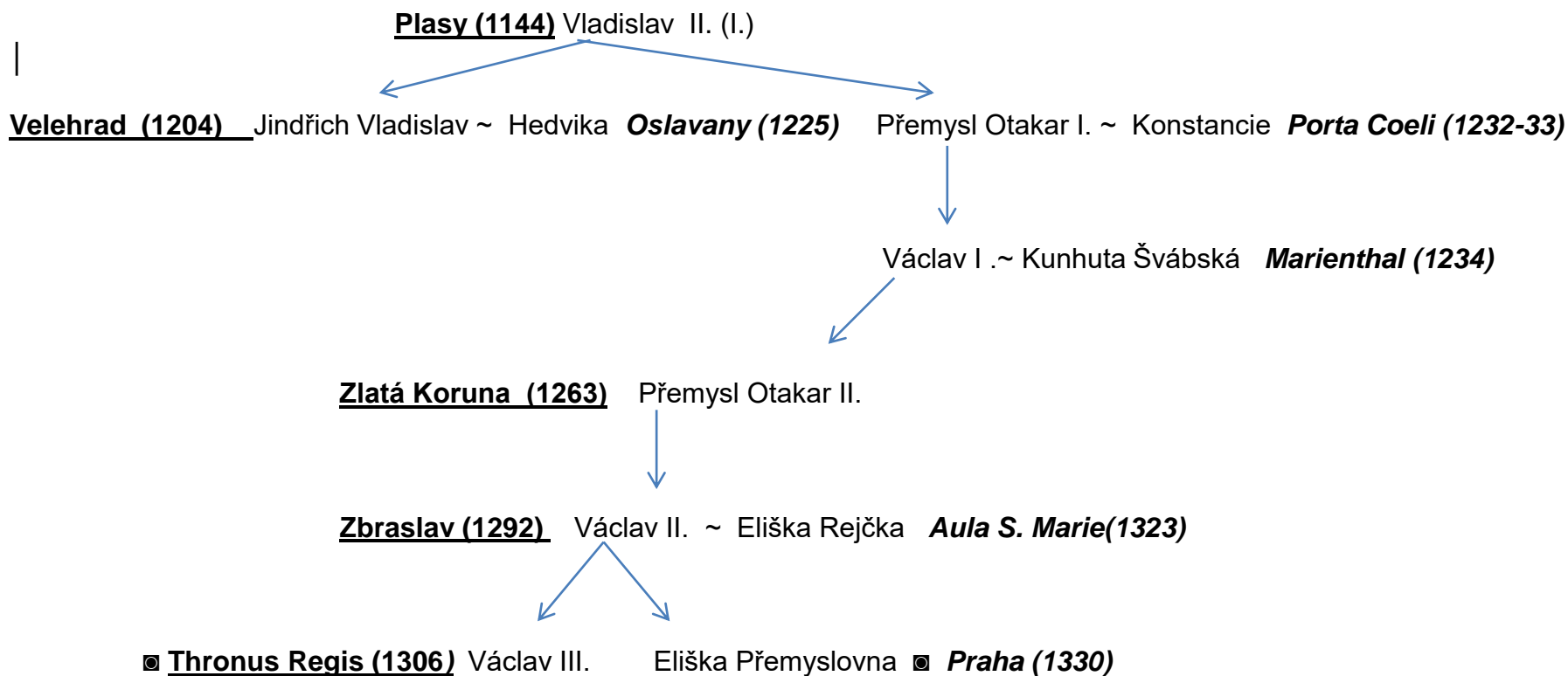
Rožmberkové (Vyšší Brod)

Panovnická založení

Počínaje Vladislavem II. každá generace Vladislaviců až do vymření přemyslovského rodu založila alespoň jeden cistercký klášter.

Nejvíce zamýšlených klášterů v rodině Václava II.

Přemyslovci v roli zakladatelů cisterckých klášterů

Vysvětlivky:

Plasy (1142)- mužský klášter

Porta Coeli (1232-1233)- ženský klášter

■ - nezdařená lokace

Dva možné způsoby vzniku cisterciáckého kláštera

Lokace nového kláštera

Připojení již existujícího ústavu k řádu

V Čechách a na Moravě s jistotou 11 založeno

2 možná nově připojeny k řádu (Hradiště, Svaté Pole)

Proces fundace

1. Výběr mateřského domu
2. *Inspectio loci*
3. Volba místa pro klášter
4. Příprava místa před příchodem konventu. Provizoria.
5. Jmenování konventu a jeho příchod do nového kláštera
6. Obvňnění. Zakládací listiny.
7. Konfirmace

Mateřské domy

Výběr mateřského domu velmi důležitý

Zařazení do řádového rodokmenu

Prestiž (obliba, módnost) mateřského domu

Možnost osadit dceřiný dům (dostatek řeholníků) a poskytovat mu v začátcích i materiální pomoc.

Nejstarší mateřské domy 1142-1145

Waldsassen - Sedlec

Langheim - Plasy

Ebrach - Pomuk

Dojednával patrně Jindřich Zdík.

V době, kdy ještě neměl kontakty s cisterckým řádem a Bernardem z Clairvaux.

Vybrány německé domy, blízké Čechám. Waldsassen 221 km,
Periferní postavení českých zemí.

Před 1184 nejstarší domácí štípení

Mateřským klášteřem panovnické Plasy - Hradiště

cca 1198 Waldsassen - Osek

1204 Plasy - Velehrad

1254 Pomuk - Žďár

1259 Wilhering (Rakousko) - Vyšší Brod

1261 Velehrad - Vizovice

1263 Heiligenkreuz (Rakousko) – Zlatá Koruna

1272 Hradiště - Svaté Pole

1292 Sedlec - Zbraslav

1357 Sedlec - Skalice

3 německé mateřské domy

2 rakouské mateřské domy

7 domácích štípení

- Všechny kláštery patřily k morimondské linii řádu.
- Žádný přímý kontakt s některým z protoopatství
- Žádný přímý kontakt s Francií

Periferní postavení českých zemí.

Panovnické kláštery se obvykle zakládaly ze starších panovnických klášterů.

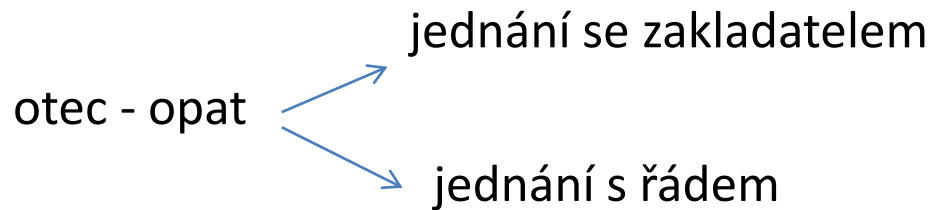
Plasy-Velehrad

Heiligenkreuz- Zlatá Koruna

Ale Sedlec - Zbraslav

Připojení kláštera k cisterciáckému řádu

Důležitá role při zakládání kláštera patřila otci opatovi

Inspectio loci

Generální kapitula jmenovala dva inspektory.

Inspektoři- obvykle dva opati nepříliš vzdálených klášterů, jeden ze stejné diecéze.

Inspektoři museli osobně zjistit podmínky lokace a o svých zjištěních podat písemnou zprávu generální kapitule.

Ta následně rozhodla o přijetí nové fundace k řádu.

Celý proces trval nejméně jeden rok. (2x se založení nového kláštera projednávalo na generální kapitule).

Inspectio loci

- Dostatečné materiální vybavení budoucího kláštera
- Právní zabezpečení budoucího kláštera a jeho majetku
- Otázky spojené s budoucí stavbou opatství (část platil fundátor)
- Dostatečná vzdálenost plánovaného kláštera od jiných cisterckých opatství (týkalo se hlavně řádového centra, v Čechách nebylo podstatné).

Inspectio loci

- Inspectio loci - od 90. let 12. do 90. let 13. věku
- V českém prostředí 1237-1280. Později se již do Statut generálních kapitul zprávy o inspekcích nezapisovaly.
- V některých případech bylo nutno výzvu generální kapituly opakovat, protože inspekce nebyla v řádném termínu provedena. Při opakované výzvě kapitula někdy ponechávala stejnou komisi, jindy její složení obměnila. Vzhledem k liknavosti komisařů se i stávalo, že k inspekci došlo až po dokončení fundace.

Volba místa pro klášter

Údolní polohy

Při vodoteči

Velehrad

Osek

Vyšší Brod

Zlatá Koruna

Zbraslav

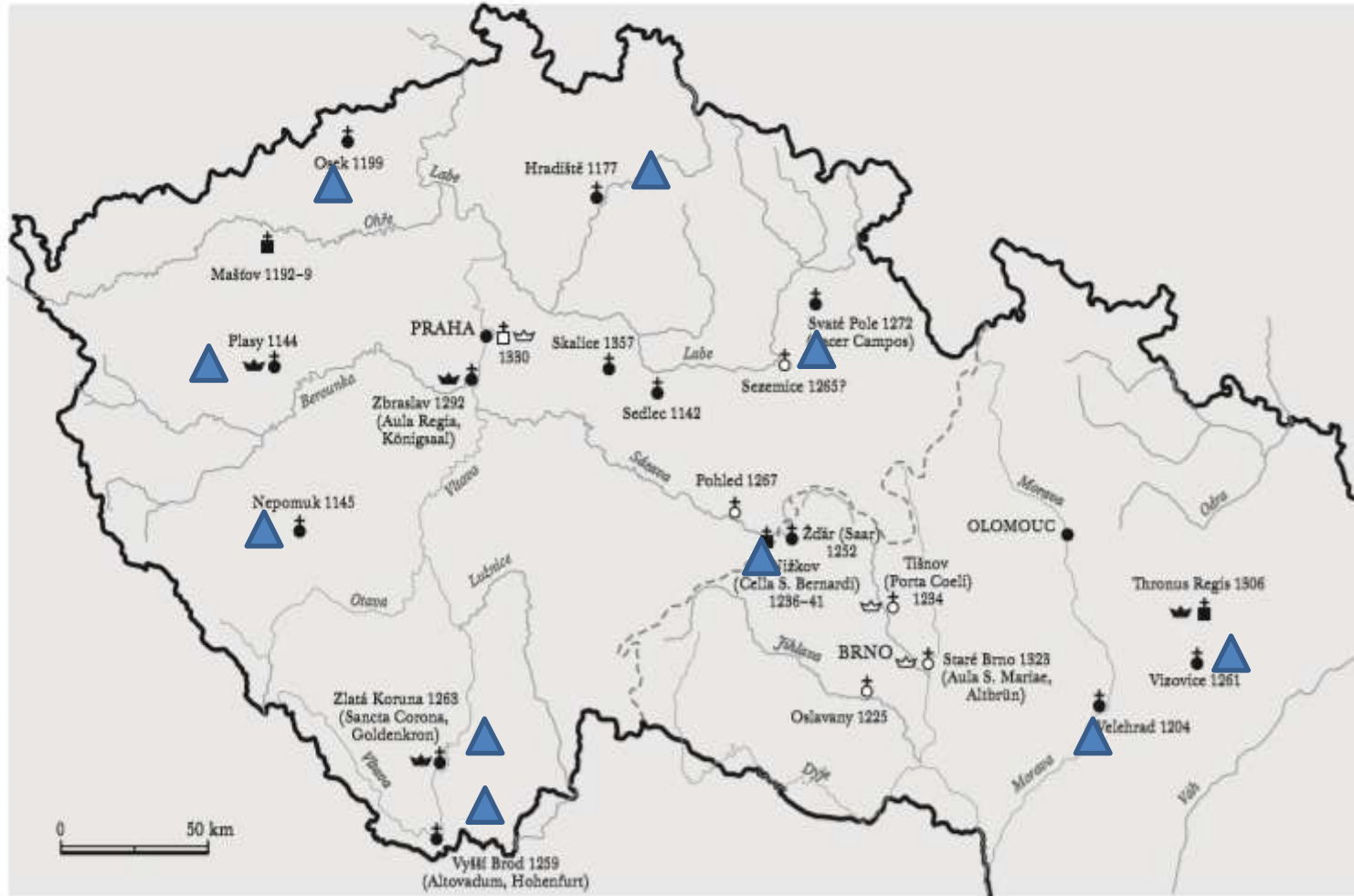
Hradiště

Z hlediska zeměpisného volili zakladatelé nejčastěji polohu v podhůří českých hor a na vysočinách, z pohledu osídlení pak oblasti, kde probíhalo nebo právě začínalo celkové odlesňování regionu.

Taková poloha byla výhodná, neboť klášterům umožňovala vytvořit rozlehlé domény, ať již díky tomu, že dovolovala mecenášům relativně snadno kláštery obdarovávat nově lokovanými vesnicemi, či díky vlastnímu podílu klášterů na kolonizaci.

Kláštery založené v souvislosti s osídlováním Čech a Moravy

[48] České a moravské cistercké kláštery.

- V blízkosti významných komunikací, zemských stezek
- Haberská stezka- Sedlec, (nezdařený Nížkov), *Pohled*, Žďár, *Porta Coeli*, *Staré Brno*
- Vztah mezi řadovými domy a zemskými stezkám či významnými obchodními cestami poukazuje na skutečnost, že cistercké kláštery byly zakládány většinou jako součást širších osídlovacích projektů.
- Umístění řadových domů tak obvykle indikuje postup osídlení v době jejich fundace.

Provizoria

- Prostory:
- Oratoř, dormitář, refektář pro mnichy, místnost pro hosty, vrátnice
- Nebyl předepsán půdorys
- Možnost využít starší budovy
- Dřevěná provizoria
- Ohrazena

V Čechách známa provizoria v Plasech, Oseku, Vyšším Brodě, Žďáru a na Zbraslavi.

Plasy, Vyšší Brod v areálu budoucího kláštera

Osek, Žďár od budoucího kláštera vzdálená
Žďár – dvě provizoria (dvorec, dřevěný klášter)

Trvání provizoria bylo u každého opatství odlišné, řádově šlo o desítky let.

Provizoria

- Knihy nutné již při založení:
- Misál, řehole sv. Benedikta, Liber usuum, žaltář, hymnář, kolektář, antifonář, graduál

Jmenování konventu

Do nového kláštera přicházelo 12 mnichů + opat

Podle řádových pravidel měl mít mateřský konvent nejméně 60 členů.

Platí patrně pro Francii.

Ve střední Evropě bylo pravděpodobně mnichů v jednotlivých klášterech

Méně, zejména v počátečních letech jejich existence (Waldsassen zakládají

Sedlec 9 let po svém založení; Langheim Plasy jen 3 roky po vzniku).

Založení zbraslavského kláštera popisuje Zbraslavská kronika.

Jmenování v kapitule za přítomnosti zakladatele provedl otec opat.
Jmenováno 13 mnichů, ti ze svého středu zvolili opata.

Volba jen teoretická. Opat Konrád vystupoval již během přípravy fundace.
Na jeho osobě se zakladatel (Václav II,) a otec-optat Heidenreich domluvili již předem.

Příchod do nového kláštera

Opět dle Zbraslavské kroniky.

Sbor mnichů na Zbraslavi očekával sám panovník s předními představiteli české církve ...*a postaviv slušně každého mnicha mezi dva preláty, opata pak mezi sebe a biskupa, nastolil ten sbor za zpěvu kněžstva s převelikým jásáním a radostí.*

Žďárský klášter – zcela jiný obraz.

Nedostatek mnichů, konvent se tvořil velmi dlouho.

Nejprve přišli jen 2 mniši a 2 konvrši.

Později konvent doplněn novými bratry z Pomuku, kteří přicházeli v několika vlnách doplňování o cisterciáky z dalších klášterů- Velehradu, Sedlce a Heiligenkreuzu.

Obvňení

- Nejlépe známá stránka vzniku kláštera.
- V českém prostředí věna relativně skromná.
- Ve 12.století obvykle jen několik vesnic + dávky (např. podíly na cle).
Nejvíce Mašřov- 15 vsí.
- Ve 13. století kláštery dostávají vesnice a také nekolonizovanou půdu.
- Výjimečné postavení Zlaté Koruny
- Konec 13. století a 14. století problém získat pro klášter půdu.
- Zbraslav 2 panství; menší u kláštera, větší ve východních Čechách, kde teprve probíhala kolonizace.
- Skalice- jen 5 vesnic + peníze (2 000 kop gr.)

Zakládací listina

Někdy vydávána se zpožděním oproti vlastní fundaci (pojištění pro klášter)

Sedlec

Plasy

Mašťov

Nížkov

Zlatá Koruna

Zbraslav (2 listiny s různým majetkem, 1292 a 1304)

Thronus regis

Skalice

Konfirmace

- Panovník, konfirmace obvyklé, vyjádření ochrany
- Biskup, konfirmace nejsou časté
- Papež konfirmace- v Čechách nejstarší pro Osek (1207), vyjádření ochrany

Časová náročnost donací

- Pokud bez problémů- 1 rok
- Mohlo trvat i déle (Zlatá Koruna, Zbraslav)

Nezdařené lokace

- Maštov - 90. léta 12. století,
Zakladatelem comes Milhost
Mateřským domem Waldsassen
Milhost pravděpodobně mnichům přislíbený majetek → nepředal
Konvent odešel pod ochranu Slávka z rodu Hrabišiců Osek
- Nížkov *Cella s. Bernardi* 30. léta 13. století
Zakladatelem Jan z Polné
Mateřským domem Osek.
Zrušil otec-opat, neboť zajištění mnichů se mu zdálo nedostatečné.

Thronus regis

1306

zakladatelem Václav III.

pro náhlou smrt zakladatele nebyl realizován

Pojmenování klášterů

Aula Regia

Sancta Corona

Thronus Regis